

KULTURA

KAMnSfiSETKO PRUDHHZIO OLERKARIA

Aipatu bear izan ditugu yadanik Prudentzio'en bertsoak. Eta emendik aurrera ere orixe bera egin bearrean oso maiz aurkituko bait gera, naiz Aurelius Prudentzios Clemens, IV mendeko gizona izan — eta olerkari bezala V'aren lenen bost urteetakoa, egin dezaiozun toki bat ementxe bertan, III mendearen azterketa amaitzerakoan.

Euskotarra zan Klemente. Baskoia. Kalagurri'n jaioa. Bere jaiotz-erriari dagokion punttu ori, gaur mundu guztiak ontzat artzen duan punttua da. Euskotarra izan zan, beraz. Baifia euskotarra izateaz gainera, <euskalduna ere bai ote zan? Ez dakigu. Baietz uste izatekoa da, III mendean euskera itzegiten bait zan Euskalerriaren ego-aide artan. Berak, ordea, Prudentzio'k, ez digu galde orri erantzun ziur bat eman aal izateko kirtenik eskeintzen.

Eskier esan daiteke sendi kristau baten altzoan sortu zala, ez bait du beinere bere konbertsioaz itzegiten. Ta jakina da Elizara kanpotik etorriek beren fede-aldakuntzaz itzegiteko izan oi duten leia. Prudentzio, ordea, sekulan aldaketarik jasan gabeko gizaseme kristaua agertzen zaigu beti bere idazti guztietan.

Badu orrek guretzat garrantzi portitza. Kristautasuna III mendearen erdirako Euskalerriaren ego-aldeko lurretan, Kalagurri'n bereiziki, sendo erroturik zegoala uste izateko adigarri bat geiago bait dugu.

348'an jaio zan bera. Ortaz, bere gurasoak, IV mendearen lenen-urteetan jaioak izan bear zuten, eta seguruaski sendi kristauen ume, aien konbertsioaz ere ez bait duzu Prudentzio'ren idazlanetan ezer aurkituko.

Zalantza geiagorekin, bai noski, bainan Prudentzio'ren isiltasun orren kerizpean ibilliz urruti joan gindezke, urteak-zear, Kalagurri'ko kristautasunaren sorkuntz-aroaren billa. II mendera ainzuzen. Bildur aundiz. Eta kezkaz beterik..., bainan, bai: II mendera. Ta...zergaitik ez?

V mendera sartuta 405'garren urteaz gero il zitzaigun Prudentzio, Kalagurri'n bertan seguruaski. 405'az gero, bai noski. Urte ortan eman bait zituan argitara bere olerkiak liburu batean, liburu orri, itzneurtuz, "Sarrera" bat aurretik eta "Azken Agur" bat atzetik ipiniz.

Ongi ezia izan zan gaztaroan: Gramatika, erretorika, eta legiztia. Ala, erri-gizon bezala ere ez zitzaion osperik peitu. "Legiztilari izan zan eta, abogadu bezala, aski yayoa": "He practised law with some success" (Catholic Encyclopedia).

Damutu ere egin zitzaigun zartzaroan, legiztilaritzari ardura geiegi eman omen ziolako": "In later life deplored the zeal he had devoted to his profession" (ib).

Bi aldiz izan zan Probintzi'ko Jaurle. Bere probintzian ote? ots, Tarraconensis Probintzian? Gero, Teodosio inperatoreak Erroma'ra deitu omen zuan, an deduzko titulo goren bat eman nai izan ziolako.

Bein zarturik, "munduko aundinaikeri guztiei agur eginda", — "he renounced the vanities of the world" —, lekaide baten erako bizitza eramaten asi zitzaigun, "egun osoan arratsera arte barau eginez", "fastin until evening"; Al, ta, "okela jatez erabat utzita!", "and abstaining entirely from animal food" (ib).

Bere bizitzaz mintzatuz idatzi zuan "Praefatio" edo "Sarrera" artaz eta "Azken Agurr"eko poematxo artaz gaifiera, iru motakoak dira Prudentzio'ren olerkiak:

-Liriku edo biotzkoia, batzuek. Adibidez, egun bakoitzeko ordu ta eginkizunetan eta jai-egun nagusietan errezatzeko "Cathermerinon" edo "Egunerokoa" deritzan bilduman sartu zituanak.

Olerki auen akatsik aundiena luzeegiak izatea da. Ala moztu bear izan zituan Elizak, Orduetako Otoizliburura sartu zituan zazpiak: Errez oroituko dituzte apaiz jaun zar-xamarrek "Ales diei nuntius" ("Egunaren aintzindari dan egazia"), "Nox et tenebrae et nubila" ("Gau ta illunbe ta laifio"), "Lux ecce surgit aurea" ("Orra norf jaikitzen dan urrezko argia"), "Quicumque Christum quaeritis" ("Kristo'ren billa zabiltzaten danok")...

Ambrosio Donearen "metrik-eran" edo "neurkeran" idatziak dira batzuk, "bainan Prudentzio'k Ambrosio'k baino ertitasun geiagor idatzi omen zituan", "Prudentius displays more art than Ambrose" (ib). Beste olerki oietako batzuen bidez, Orazio'ren elerti-era sartu nai izan omen zuan kristau-elertira.

Prudentzio omen da, "Erroma'ren azken-arroan, latin-elertiedestian lirik'olertiaren abes-neurririk guren dotoreenak egoki erabiltzen jakin zutenetako bat": "Il est dans l'histoire de la littérature latine un des derniers à savoir correctement utiliser les mètres les plus savants de la poésie lyrique" (Dictionnaire de Théologie Catholique).

Ala, "hymn X contains the two celebrated stanzas "Salute Flores Martymm" characterized by profound feeling united to the purest art": "X ereserkian dagoan "Agur, Martirien Lili Oiei" esanez asten diran bi aapaldiak unkimen sakoneko ertirik araztenaren ereduak" omen dira (Cath. Enc).

Ezagunak dituzte bi aapaldi oiek orduen liturgia lateraz errezatzen zuten apaiz jaunek. Lateraz ipiniko dizkizuet nik ere aurrena, Prudentzio'k berak idatzi zituan bezala; eta, Orixe'k, bere "Meza-Liburu"rako euskeratu bait zituan bi aapaldi oiek, Orixe'ren itzulpena emango dizuet gero.

Ta, Orixe'ren bertsoak Prudentzio'renak baino motelagoak eta aketsagoak iduritzen ba'zaizkizute, artu ezazute gogoan,

apaiz jaunok, Prudentzio'renak oso-oso politak dirala, bai noski, bainan Orixe'k izan zuala bere Ian ontarako Prudentzio'k izan ez zuan eragozpen bat: lanerako askatasuna arras moztutzen zion esi neketsu bat: musikaren esia: bere itzulpeneko bertso auek, Prudentzio'renak abesteko Eiizak erabilli duan doinura naitanaiez sartu bear izatea. Bertso oiek elizetan arratsaldeko Bezperetan erriak abestu zitzan, egin bait zuan Orixe'k bere itzulpen ori. Ta, olerkia itzultzea beti ba'da nekagarria, pentsa ezazute, bearkizun orren pean itzuli bearra zer izango dan. Ona, orain, emen bi olerkarien bertso-lana:

"Saluete flores martyrum
quos lucis ipso in limine
Chisti insecutor sustulit
ceu turbo nascentes rosas

*

Vos prima Christi uictima
grex immolatorum tener
aram ante ipsam simplices
palma et coronis luditis.

Orixe'k:

Martiri loreak, agur,
argira lertu orduko
etsaiak moztu zinduten
erauntsiak arrosa antzo

Kristoren lenen bildotxak
agur einez il-maiari
zuen buruntzak eskuan
ari zerate dantzari

Prudentzio'k, XII ereserki ortan, Errege-Eguna abesten du, eta, "en su expresion ;que pompa y que magnificencia despliega! Contrasta luego con la ternura del episodio de los Inocentes. Es una joya preciosa este cantar a los niños protomártires de Jesucristo. La musa dura y la lira ferrea del poeta celtibero tiene a veces delicadezas finas, cuerdas muy blandas"¹ (Guillen, l.e. 155).

Bapo! Karpetobetonitar espanizale orrek gure Prudentzio baskoia nola keltiberiar biurtu digun ^oartu al zerate?

Alare, ez dabil oker Prudentzio'ren giartasun gogorregia gogoratzean. Ori ordea Prudentzio'ren akatsa aina da Prudentzio bizitu zan aro guztiaren akatsa. Aro legorra, giarra, mami geiegirik gabea, gogorra, eta, agian orregaitik, baita erretorikalarien aroa ere. Gauza aundia da idazleentzat erretorika, "ars bene dicendi", "egoki itzegiteko ertia", baina erretorikaren geiegikeriek ez dute irudimenaren gurin legunaren tokia artzeko balio².

Kutsutu zan Prudentzio erretorikakeriz, eta agertzen da bein baino geiagotan gaitz ori bere olerkietan. Alare ez akats orrek ez zion, ez orixe!, bere irudimenaren bizkortasunik ala bere

¹ Bazekian alare Prudentzio'k bere izkerari noiz beinka grazi ttanttoaren bat ematen. Mexikotarren arteko izkirimiri da: -"Tu eres Pantxo"? -"Si. Lo soy". -"Lo eras"; (pum-pum, tiro-otsa). Ori, Prudentzio'k asmatu zuan, — ez ordea parregarrikeri lez —, milla t'erdia urte leenago. Ikus: Emiliano epailleak: "Gaitzetsi ezazu, gauza ba'zera, atsokerizko erlijio ori" ("Damnes, si sapias, anile dogma"). Jondoni Murtuts martiriak: "Kristo gurtzen dut; bere morroia naiz, eta bere artaldearen artzaia" ("Colo...Christum... cuius sum famulus gregisque pastor"). Emiliano epailleak irriparez: "Zinan!" (subridens ait ille: lam fuisti"), Indoni Murtuts eta bere bi diakonoak sutan erre-ak izateko zigorra izenpetuz. (Peristephanon, VI ereserkia, 37-58).

² Esakizun orren "teresiartasuna" jakin naiean ibillia naiz. Galde izan diet praille karmeldar batzuei ere. Ez zekiten, edo ez zidaten erantzun nai izan. Alare, arazo ortan ez legoke Terese Donearen omenik arriskuan, naiz esakizun ori Terese'rena izan, — eta bizitu zan aroan bizitu zalako baleike berea izatea —, Terese'ren oldozkera ez baina aro guzi artako eliz-gizon guztien oldozkera bait da. Aldizkari au, karmeldarrena da. Ez ote da, Aldizkari ontako idazleen artean, auzi ori argituko digun bat agertuko?

V: biotzaren galda guririk agortu. "Prudencio es el mayor poeta lirico de la Antigüedad cristiana. Rompio la metrica liturgica de sus dias, tan cultivada por San Ambrosio, para darle nueva inspiration y nuevos vueios" (Diccionario de Historia Eclesiastica de Espana).

- Gure Prudentzio'ren beste lirik'olerkia, "Peristephanon" edo "Koroiaketa" deritzan poema, berak maiteenak zituan martirien goraipuz idatzitako olerti-lana dugu. Ederra. Naiz ezberdinki, geienetan goi-atsez legunki gantzutua.

Poema ontan martiriek jasan bear izan zituzten oinazeketak azaltzerakoan gordifieg mintzatzen dala leporatu oi zaio Prudentzio'ri eta, dirudianez, ikaragarrikeri zaleegia-edo izan zala bere lanketa ortan. "Su predilection por los detalles terrores" leporatzen dio aipatu berri dugun Iztegi espaniar orrek ere.

Bainan "zertzelada ikara-emaille" oiek, Prudentzio'k martirien "Passio" liburuetan aurkitu zituan.

Alatagutziz baleike "Passio"etan aurkitzen zituan oinazeketa aiek, geiegizko xeetasunez aurkezten naita ibilli izatea, bere poema luze ura irakurleentzat aspergarriegia gerta ez zedin: aski berdina izaten dira ba martiri guztien edeskiak. Ainzuzen arrisku ori ezereztearren erabilli zituan poema ontan klasikoen olerki-neurri ezberdinetatik atseginenak iduritu zitzaizkion guztiak. Nolako dotoretasunez gainera!

"Prudencio se muestra un gran poeta en la expresion pintoresca, en el colorido de su imagen, en su talento versificador, en su elocuencia impresionante. Maneja con facilidad los ritmos mas variados, inspirando su versificacion, sin servilismo, en Lucrecio, Virgilio y Horacio" (ib).

Poema osoaren akatsik nekagarriena? Martirien eta epailleen ezpainetan ipini oi dituan itzaldi luze amairik gabeak. Bainan ori ere garai artako idazleen oitura zakarra da.

- Didaktiku edo irakaspen-olerkien landan bi poema ditu aipagarrienak: "Apotheosis" edo "Garaitza-Jaia" Irutasun Deunari-buruz, eta "Hamartigenia" edo "Obenaren Sorkuntza", jatorrizko obenaren edestia azalduz.

Poema auek dirala-ta, salaketa au jaurti izan oi zaio Prudentzio'ri: Ordurako illik zeuden erejiak gogor astintzen dituala, baina bere denborakoa zan arianikeririk ez duala aipatzen. Ezta priszilikeririk ere.

Ori ordea, Prudentzio "Tertuliano'ri jarraituz eta aren mintzatzeko erara moldatuz ibilli izatearen ondorioa omen da. Jite-laztasunez bai omen dute ba biek alkarren antza": "It is due to the fact that he closely follows and imitates Tertullian, whose rugged genius resembles his own" (Cath.Enc).

Poema bi oietako teologiari dagokionez, Donezipriano, Doneanbrosio eta, baitik-bat, Tertuliano izan zituan iturri. Alare, ez zan beinere Tertuliano'ren estukerira jausi.

Tertuliano'ri, batez ere "Apotheosis" deritzan poeman jarraitzen dio. Irutasun Doneari-buruz ura izan bait zan lenenetako teologilaria. Zintzoa gainera: eta argia. Poema ortan bai omen daki Prudentzio'k "en verses sonores illustrer, par des images souvent tres heureuses des idees abstraites", ots, "doinu ederreko itz neurtuetan zentzuen gaingiko gogapenak, sarri aski bikaifiak diran irudipenez argiagotzen" bai omen daki Prudentzio'k (ib).

Anbrosio Deunari, bereiziki "Contra Symmacum" izendatutakoan jarraitzen dio. Olerki-lan ontaz ordeaa beeraxeago mintzatuko sera.

- Polemiku edo eztabaidazko olerkietan, — "Psychomachia", "Dittochaeum", "Contra Symmachum" —, azkeneko au du, olerki-mota ontan, izenik aundiena lortu diona. Poema

guzti oietan ortodoksia, ots, fedearen garbitasuna du arreta nagusia.

"Yet he is not always free from error", "alare ez dabil beti okerkeritik yare". "He believes that only a small number of souls are lost", "bere ustez anima-talde txiki bat bakarrik galtzen bait da".

Ez dut uste zuzen mintza danik oraingoan Iztegi eder ori. Inpernura jende gutxi joaten dalako ustea, ez bait da sekula santan erejitzat artua izan! Alare inpernura joaten diranak asko diralakotan bizitu da kristaudia. Danok entzun izan diegu mixioetako sermoilariei Terese Doneak esan omen zuana: "Udazkenez orria lurrera bezala jausten dirala animak inpernura"³.

Inpernura joan daitezkeanei-buruz, ona Prudentzio beraren izkera, "Cathemerinon" poemaren VI ereserkiko 85 eta 86'garren aapaldietan Josukristo Azken-Epailleaz ari dalarik:

³ Zeruz mintzatuz gero, onela dio dokumentu orrek: "La Revelation parle d'une autre possibility apres la mort: l'enfer et la damnation. Celui qui, en plaine connaissance de ce qu'il fait, refuse la parole de Christ et le salut qu'il offre, ou qui, apres l'avoir accepte, se comporte obstinement de facon conU'aire a sa loi; ou celui qui vit en oposition avec sa conscience, celui-la manquera son destin de bonheur et restera, pour son malheur, toujours loin de Dieu. La Sainte Ecriture appelle cet etat du terme angoissant de Meuxierne mort'. Evidemment, aucun homme ne peut juger si quelqu'un a encouru un tel malheur. *Dieu seul sait quels sont ces hommes et s'ily en d'*. (Secretariat pour les non-Chretiens. "L'Esperance qui est en nous". Breve Presentation de la Foi Catholique". La Documentation Catholique. Numero 1491: 2-IV-1967; 595-626 or.).

"Beste aalpen bat ere aipatzen du Jainkoagandiko jakintzak: inpernurako gaitzespena. Zer dagian argi jakinik Kristo'gandiko itzari eta osasunari uko dagiena; naiz bi oiek onartu, Aren legea bein-da-berriro naita urratuz dabilena; eta bere kontzientzia zapalduz bizi dana; orrelako oiek, zorionerako zuten deia galdurik, beren ondamenerako, betikotasunean Jainkoagandik urrun geldituko dira. Egoitza orri Idazti Doneak, ikaragarritzko itzez, "bigarren erioa" esan oi dio. Ez da ordea gizonik, norbait ondamen ortara jausi dan jakin dezakeanik. *Jainkoak bakarrik daki orrelako oiek nor diran, eta inoiz orrelakorik izan dan*".

Quaesitor ille solus
animaeque corporisque
ensisque bis timendus
prima et secunda mors est

Idem tamen benignus
ultor retundit iram
paucosque non piorum
patitur perire in aeuum

Bera da gorputz-animen
Epaille bakarra.
Bi aldiz bildurgarria bere ezpata:
gorputzaren eraille, animaren eraille
*

Bainan, onbera izaki berez-ta,
bere baitan gorroto apentzalaria baretzen dualako,
onak izan ez diranetatik ere
gutxi izanen dira betiko galtzen diranak.

Soilki bi aapaldi oiek idatzi ba'litu ere, ongi irabazia luke Prudentzio'k teologiaren eskerra. Gaur, dirudianez, Prudentzio'rekin bat eginik aurkitzen da Eliza bera. Bada Erroma'n "Ez-Kristaudentzako" ofizialki eratutako Sekretaritzatza bat. Ona ba Sekretaritzatza orrek frantzeraz argitaraturik daukan azalpen bate-tik artutako itz auek: "Jainoak bakarrik daki nor galdu dan eta galdurik izan dan": "*s'ily en a*"⁴.

Gaur bai. Gaur ez zaigu izketa ori arrigarria geratzen. Bainan Prudentzio'ren aroan benetan zan arrigarritasun ororen sortzaille. Irakurri aal izan duzunez, gaur bertantxe "The Cat-

⁴ Jardunkera zipotz arrazoia? Izugarri gogorrak izan zizala Akitani'ko Iurraldeetan guduak.

holic Encyclopedia"ri arrigarria ez eze gaitzesgarria ere iruditu bait zaio gure olerkari baskoiaren aapaldi ori.

Origenes'ek bai, esan zuan orrelako zerbait Origenes aundiak: Aro guztien azkenean, inpernura galdutako guztiek, baita Luzifer berak ere Jainkoagandiko grazi utsez barkapena lortuko zutelako, izadi guztia — gizakume ta gotzon — izpiritudun izadi guztia salbatuko zala, eta orrela oben oro eta obenen ondorio txar oro ezerezturik, "asieran zuan araztasunera itzuliko zala izaki oro". "Oro leenera-Itzultze" ori dala-ta esan zitzaion "apokatastasis panton" Origenes'en aburu ausarta gordin orri.

Ori, seguruaski, lanerako ipotesi moduan idatzi zuan Origenes'ek. Ez sinispeneko egi bat ba'litz bezala. Alare erejiaren or-bana leporatu nai izan zitzaion.

Beste gauza bat zan ordea Prudentzio'k esaten zuana: Ez zuan inpernuaren betikotasunik ukatzen: Josukristo'ren erruki neurrigabea aal daitekean guztia goretsi naiez, gutxi izango dirala, — esaten zuan — betirako inpernura galduak.

Elizaren aurreneko mende aietan, gogorkeri beltzera jo zuten ereji ugarien erruz, Elizako giroa ain latza ta zaila zan aro gogor artan... non? nola? norengandik? ikasita idatzi ote zuan ori gure Prudentzio'k? Inorengandik ez. Nere ustez Prudentzio bera bait dugu Josukristo'ren errukitasuna goretsiz orren aurre-ra joatera ausartu zan leengo pentsalari kristaua. Ez bait da bere aurrekoen artean orrela pentsa zezakean teologilariren ize-nik ezagutzen.

Aurrelari dugu beraz ortan Prudentzio. A!, ta mintzatu naiz nere aburu ontaz irakasle ospetsuekin, idatzi dutana idatzi baino len.

Badakit ameskeri utsa dala, Prudentzio baskoia zalako esatera noana. Baskoia zalarik, naitanaiez ezagutzen zuan baskoien jentiltasuna, naiz Kalagurri neurri aundian kristauturik egon, orain-

dik Kalagurri'ren lurraldeetatik kanpo baskoirik geienak jentillak bait ziran. ^Baskoien jentiltasun zaarraren altzoko giro biguina ote zebillen Prudentzio baskoiaren kontzientzipea, Azken-Epaitako Epaillea ain biotz-gozoko epaille aurkeztu zigunean?

Ameskeria izenen da esan dutana, bafia oroi Prudentzio'ren denbora arte, — liburu onen I atalean argi utzi dugun lez —, idazle erromatarrek ez zietela euskaldunei ankerkeri zakarrik eta gorrotokeri makurrik leporatu. Ezta batek bakarrik ere! Ta idazle aiek zuzen zebiltzalaren adigarri dugu Kristautasunak Euskalerrian euskaldunek eraildako martiririk ez izatea. Euskaldunek ez zuten, beren sinispide zarra babestearren sinispide berri bat zekarkien mixiolari kristaurik il.

Baskoi foatzuel, *soilki* baskoi *bat edo hesteri*, kristauren bat erailtzea leporatzen dieten kondairak, geroagoakoak dira, frankiarrenak, eta orixe besterik ez dira: kondaira utsak. Edes-tiaren aldetik indarrak batere ez duten kondairak.

Oroi gainera laterazko eta elenerazko idazle klasikoek euskaldunen aurka beinere itz zakar bat esan ez zuten bezala, frantziarrek eta frantziarren oldozkerako idazleek, V mendetik asita, ez dutela sekulan, euskaldunetaz ari diralarik, itz garbi bakar bat erabiiliko. Ezta euskaldunen ekintza zuzen bat ere aipatuko. Euskaldunak biurriak dira danak, eta euskaldunek egiten duten guztia, gaiztoa⁵.

Bainan inork ezin ezabatu dezakean gauza da, edestia lekuko, euskaldunek ez zutela beinere martiri kristau bat bakarrik erail. Ezta beren erlijio zarra babesteko ere. Pakean entzun zietela atzerritik zetorzkien erlijio berri atzerritar aren mixiolari atzerritarrei.

⁵ Au esan nai du: Prudentzio'k egiten duana ez dala, *soilki*, jainko zarrak eta antzinako gizadiak erantzita, aien soifiekoz Jainko kristaua eta Done kristauak jaste utsa, ots, aiei ematen zitzaizkien izenak eta izengoitiak elerti kristaueko Jainko ta Doneei emate utsa. Alderantziz, klasikoen estiloa edo elerti-kera dala, elerti kristauari dakarkiona.

Non da, eta zein da, beste orrenbeste esan dezakean Erririk?

Ez bezait ifior, Prudentzio'k Zeledon eta Emeterio Doneen aintza abesterakoan baskoien jentilkera "biguina" ez baina "bruta" izendatu zuala esanez etorri: "Bruta quondam Vasconum gentilitas", "Baskoien antzinako jentiltasun aberekoia" (Perist.1,94), ori esanez datorkidanari onela erantzungo bait diot:

- Prudentzio'rentzat, jentiltasunak, — naiz izan daitekean jentiltasunik biguinena, goxoena, ta txukunena izan —, naita-naieiz "bruta" izan bear zuala beti, aren ustez *jentiltasun oro* deabrukeri utsa besterik ez zalako.

- Beraz, Prudentzio'k baskoien jentiltasunari erasten dion epiteto edo izengoiti orrek ez duala baskoien jentiltasunaren *nolakotasunik* adierazten.

- Prudentzio'k eta orduango kristau guztiek jentiltasun oroz izan zezaketen iritzian ez baina erromateko idazleek euskaldunen izate-eraz idatzi zutenetan oinarriturik ausartu naizela ni euskal-jentiltasunaren biguintasunaz mintzatzeraz. Erri baten erlijioa nolakoa, alakoa izaten bait da erri orren nolakotasuna ere.

- Gainerako guztia, ots, euskaldunen jentiltasun arek Prudentzio'ren kontzientzipean izan zezakean eraginmenari-buruz esan dutana, ipotesi utsa bezala izan dala esana.

- Alare, bada beste zerbait esateke laga nai ez nukeana: "Bruta", euskeraz, "aberekoia" biurtzen da: Euskaldunek abereja jainkotzat nola gurtzen zuten esan dugu liburu onen lenen atalean: <Ez ote zuan abereenganako gurraketa ori adierazi nai Prudentzio'k baskoien erlijioari "jentilkeri aberekoia", "bruta Vasconum gentilitas", esan zionean?

- "Contra Symmacum". Symraako, Erroma'n senatore zan. Orduango izlaririk onena. Jentilla. Jentiltasunaren aide lanean

jarraitzen zuana. Orduantxe ainzuzen, V mendearen asieran, birrezarri nai izan zuan Erroma'n jentilkeri zaarra, ortarako Sortaldeko Arkadio eta Sartaldeko Onorio inperatorei idatziz. Ez zuan ordea Prudentzio'rik ikaratu eta aurpegi eman zion onek bi zatitan ebakitako poema luze dotore baten bidez.

Poema ori idazten asterakoan, Erroma'n dago Prudentzio. Erroma'n Simmako. Oridalata, txit erromazale agertzen du bere burua Prudentzio baskoiak. Erroma kristauaren maitale: "Trouve des accents d'une vraie éloquence pour chanter la gloire immortelle de Rome, la mission providentielle de l'empire, le renouvellement du monde par le christianisme" (lb): "Erroma'ren aintza illezkorra; Jainkoaren ardura done berak emanda Inperioak izandako zentzu izkutua; eta kristautasunaren bidez munduak lorturiko eraberritzea olerkera egokiz abesteko, aurkitu ziztuan mintzo benetan eder dotore baten otsak".

Aurrelari izan zitzaigun Prudentzio elertiaren esparru ospetsu batean ere: Alegori-elerti-esparruan ain zuzen. "Alegori" itza irudimenari dagokio. Zentzu asko ditu itz orrek. Ernen "irudimen utsezko jokuz eratutako elertia" adierazi nai digu. "Psychomachia" edo "Sikomakia" izeneko poeman erabilli zuan elerti-kera ori Prudentzio'k. "Psycho-Machia" izenak "Animagaitiko Borroketa" esan nai du.

Ba, poema ortan, nortasunez, ots, pertsonalitatez jaxten ditu onbideak, birtuteak, eta gaizbideak, bizioak, eta pertsona bihurturik, gizakumearen anima irabaztearren batzuek besteen aurka borrokan ipintzen ditu. Arrakasta aundia izan zuan Prudentzio il ondorean ere, arek moldatutako elerti-kera bitxi orrek. Ala, erdiaroko antzertia neurri aundian alegori-antzertia izan zan, eta bizkor iritxi zan baitare Prudentzio'ren itzala Calderon de la Barca'gana eta Calderon de la Barca'ren garai artako beste olerkari espaniarren "Autos Sacramentales" izeneko antzerkietara.

Ba, gure Prudentzio izan zan elerti-mota ori eratu zuana, aren aurretik era orren aztarnatxo batzuk besterik ez bait dira elertiaren edesti osoan aurkitzen. Ederki "The Cath. Encyclopedia" k: "Before Prudentius only the merest traces are found in such authors as Apuleius, Tertulian and Claudian": Euskeraz:

"Prudentzio'ren aurretik soilki elerti-kera orren zantzu utsak aurki daitezke Apuleio, Tertuliano edo Claudiano bezalako idazleengan.

Onbideei neskatil-itxura ematen zien Hermes aipatzea aztu zaio Iztegi eder orri; bainan, altagutziz, bildur gabe esan dezakegu Prudentzio baskoia izan zala alegori-elertiar bere beinbetirako tankera eman zion elertilaria.

"Al querer Prudencio cantar las luchas intimas que en el alma de todo cristiano se desarrollan entre las virtudes y los vicios, crea un mundo moral esplendido y vigoroso. Tipos hay como el de la Soberbia, el de la Molicie o la Lascivia, el de la Avaricia, el de la Humildad y el de la Paciencia, de un valor descriptivo insuperable.

"Quizas la variedad de recursos epicos no sea muy abundante, pero la description de la lid entre la Soberbia y la Humildad y la del morbido letargo que siembra la Molicie en el ejercito contrario son cuadros plasticos de primera cualidad" (Guillen, I.e. 301 or.).

Egia da ekintz-olerkiaren agerpide edo errekurtsoei-buruz, beste olerkiak baino txiroxeago azaltzen zaigula zati batzuetan kalagurritarraren poema luze au. Bainan, altagutziz, "this first completely allegorical poem in European litterature enjoyed immense influence in the Middle Ages" (Encyclopaedia Britannica): "Osoro alegorik'olerki lez Europa'ko elertian aerreiiekoa dan poema onek, neurtu ezin aifiako eraginmena izan zuan Erdiaroan".

"Le Moyen Age l'a beaucoup lue et beaucoup goute. Elle a ete pendant des siecles, une des sources ou allerent puiser a l'anvi moralistes, lettres et artistes, et les chatedrales gardent encore les marques de Pinfluence exercee par Prudence sur leurs sculpteurs" (ib).

Euskeraz:

"Erdiaroan asko, eta atsegin aundiz, izan zan irakurria poema au. Bera izan da, mendeak-zeiar, multzoan edatera joateko, moralista, jakintsu, eta ertilarien iturrietako bat; eta katedraletan dager, oraindik, Prudentzio'k jauretxe aietako arri-lantzailleengan izan zuan eraginmenaren aztarnarik ugari".

Bestela ere, "El poeta de Calahorra fue uno de los grandes educadores de la edad media, como lo prueban sus mas de 300 manuscritos (Die. Hist. Eccl. Esp.).

- "Ditrokeon", bi bertso-parez osotutako olerkitxo bati esaten zitzaion. Eta ori dala dirudi eta ez "ditokeon" Prudentzio'k orrelako 49 olerkitxoen sorta bati emah zion izena. Olerkitxo oien gaiak? Itun Zarreko eta Berriko gizakume eta gertakizunak. Eliz batean edatu bearra ziran margo-lan batzuen oinetan ipiniak izateko idatzi zituan Prudentzio'k, an margo-lan bakoitzaren zentzua adieraz zezaten.

Ikus olerki-lan orren adigarritzat onako olerkitxo bi auek: Itun Zarrekoa bata, Itun Berrikoa bestea:

*

I. De Adam et Eua

Eua columba fuit turn Candida, nigra deinde
facta per anguinum malesuada fraude uenenum,
tinxit et innocuum maculis sordentibus Adam:
dat nudis ficulna draco mox tegmina victor.

*

Euskeraz

Uso zuria, Ebe; gero, beltza,
 suge maltzuraren aolku edentsuak atzipeturik,
 zikindu zuan orban nazkagarritz Adan inozoa ere.
 Sugearen garaitzaren adigarri: aien larru gorrietan pikondo-orriak

XXXIV. Passio Johannis.

Praemia saltatrix poscit funebria uirgo
 Johannis caput abscissum quod lance reportet
 incestae ad gremium matris; fert regia donum
 psaltria respersis manibus de sanguine iusto.

Eriogarria, neska dantzariak eskatzen duan saria:
 Jon'en buru moztua, aspil batean,
 ama aidekeriz enastuaren gelara eramateko. Badaramakio
 printzesa dantzarinak odol zintzoz zikindutako eskuetan.

Amai dezadan atal au Encyclopaedia Britannica'ren eskutik,
 asko atsegin zaidan eta maiz erabilli oi dutan iztegia bait da:

- Prudentius gives classical literary form to christian content without any element of travesty": "Elerti klasikoaren eraz jazten ditu gai kristauak, ez ordea soineko-aldaketa utsa bakarrik eginez"⁶.

- "In vocabulary he uses many neologism to express Christian concepts, which became part of the common stock of medieval poetry": "Kristautasuneko gogapenak aditzera emateko itz berri asko erabilli oi ditu, gero erdiaroko elertiaren itz-altxorrera igaroko ziranak".

- "A tasteful metrician he not only uses hexameters, iambic trimeters, and many of the lyric metres of Horace, but freely introduces new lyric metres of his own": "Ago goxoko itz neurle, atsegin zaio eksametroak edo sei-oifieko-bertsoak, "ianbiar' esan oi zitzairen iru-oinekoak, eta Orazio'ren lirik-

neurkeretatik asko erabiltzea; baita berak yareki asmatutako beste batzuk ere".

- "All the techniques of ancient rhetorik are at his comand":
"Aro artako erretorikaren teknika guztiak eskuetan ditu menderaturik, bere serbitzurako".

Ez zan noski gure Aurelius Prudenzcius Clemens baskoi ka-lagurritarra nolanaiko gizona.

Tamalez, euskotarra izan zan bezala, euskalduna izan zanik ezin dugu jakin.

Latiegi'tar Bixente